

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Jakob Isaksson Osmo

Livstids fängelse som normalstraff för mord

- är lagstiftarens avsikt förenlig med proportionalitetsprincipen?

LAGF03 Rättsvetenskaplig uppsats

Kandidatuppsats på juristprogrammet
15 högskolepoäng

Handledare: Anders Sjögren

Termin: HT 2020

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	2
FÖRKORTNINGAR	3
1 INLEDNING	4
1.1 Introduktion	4
1.2 Syfte och frågeställning	5
1.3 Avgränsningar	5
1.4 Metod och material	7
1.5 Forskningsläge	8
1.6 Disposition	8
2 ALLMÄNNA UTGÅNGSPUNKTER	9
2.1 Proportionalitetsprincipen	9
2.2 Straffvärde	9
3 STRAFFET FÖR MORD	12
3.1 Rättsläget efter 2009 års lagändring	12
3.1.1 En utvidgad straffskala	12
3.1.2 Reformen om skärpta straff för allvarliga våldsbrott	14
3.1.3 NJA 2013 s. 376 – ”Bajonettmordet”	14
3.2 Rättsläget efter 2014 års lagändring	16
3.2.1 Livstids fängelse om omständigheterna är försvårande	16
3.2.2 NJA 2016 s. 3 – ”Mordstraffskalan”	18
3.2.3 NJA 2016 s. 809	19
3.2.4 NJA 2018 s. 975 – ”Mordet vid återvinningsstationen”	20

3.3	Lagändringen år 2020	21
3.3.1	Ds 2017:38 – Livstidsstraff för mord	21
3.3.2	Regeringens lagförslag	23
3.3.3	HD:s beslut om prövningstillstånd i mål nr B 4914-20	25
3.4	Sammanfattning av rättsläget	26
4	DISKUSSION OCH AVSLUTANDE REFLEKTION	27
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	32
	RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	34

Summary

The legislator has during the recent years enacted legislation in order to increase the application of life imprisonment for murder. The intention is that cases of murder with aggravating circumstances should lead to life imprisonment. These cases of murder are currently punished with 15 – 18 years in prison. Cases of murder with exceptionally aggravating circumstances are punished with life imprisonment. This essay aims to discuss whether the legislator's intention with increased usage of life imprisonment is compatible with the principle of proportionality. The principle states that a more severe criminal act should lead to a more severe penalty than a less severe criminal act.

The essay points out that the legislator's intention would cause that all cases of murder in the upper part of the range of punishment, henceforth would lead to the same punishment. This would strongly reduce the ability to do a nuanced assessment of aggravating circumstances within cases of murder. This would restrict the application of the principle of proportionality. The arguments behind the amendment of the law are mainly based on a changed view on serious cases of crime of violence. The discussion concludes that the legislator's intention is not compatible with the principle of proportionality.

Sammanfattning

Lagstiftaren har under de senaste åren haft som ambition att skärpa straffet för mord genom ökad användning av livstids fängelse. Avsikten är att livstids fängelse ska dömas ut för de fall av mord där omständigheterna sammantagna är försvårande. Mord med försvårande omständigheter bestraffas idag med fängelse i 15 – 18 år. I de fall omständigheterna är synnerligen försvårande är straffet livstids fängelse. Syftet med den här uppsatsen är att diskutera om lagstiftarens avsikt att skärpa straffet på avgivet sätt är förenligt med proportionalitetsprincipen. Principen innebär att en allvarigare brottslig gärning ska bestraffas strängare än en mindre allvarlig sådan.

I uppsatsen konstateras att lagstiftarens avsikt innebär att samtliga fall av mord i den övre delen av straffskalan fortsättningsvis leder till samma straff. Detta skulle kraftigt minska utrymmet att göra en nyanserad bedömning av försvårande omständigheter vid mord. I den meningen riskerar proportionalitetsprincipen att åsidosättas. Argumenten för lagändringen bygger främst på att samhällets syn på allvarliga våldsbrott har skärpts. I slutdiskussionen konstateras att lagstiftarens avsikt med den senaste ändringen av mordbestämmelsen skulle innebära en alltför kraftig förskjutning i straffvärde avseende mord. Lagstiftarens avsikt anses därmed oförenlig med proportionalitetsprincipen.

Förkortningar

Bet	Utskottsbetänkande
BrB	Brottsbalken
BRÅ	Brottsförebyggande rådet
Dir	Kommittédirektiv
Ds	Departementsserien
HD	Högsta domstolen
NJA	Nytt juridiskt arkiv
Prop	Proposition
SOU	Statens offentliga utredningar

1 Inledning

1.1 Introduktion

Att uppsåtligen beröva en annan människa livet är ett angrepp på den mest grundläggande av alla rättigheter – rätten till liv – och kan anses vara den mest klandervärda handling som någon kan utföra.¹ Den som gör sig skyldig till en sådan handling döms enligt 3 kap. 1 § BrB för mord. Mord bestraffas med fängelse på viss tid, lägst tio och högst arton år, eller på livstid.

Straffet för mord har nyligen varit aktuellt i ett uppmärksammat mål där en man åtalades för att uppsåtligen ha dödat sin före detta flickvän. Mannen dömdes av tingsrätten till livstids fängelse för mord och brott mot griftefriden. Hovrätten gjorde dock en annan bedömning i påföljdsfrågan och sänkte straffet till 18 års fängelse.² Målet väcker frågor om straffmätningen vid mord, bland annat den om gränsdragningen mellan fall där livstids fängelse ska dömas ut och fall där det anses tillräckligt att döma till ett tidsbestämt straff. Den frågan har varit föremål för lagstiftarens intresse under de senaste åren.

Den 1 juli 2014 ändrades bestämmelsen om mord i syfte att skärpa straffet genom en väsentligt ökad användning av livstids fängelse. Regeringen bedömde att livstids fängelse bör dömas ut för fall av mord där omständigheterna sammantagna är försvårande.³ Lagändringen fick dock inte den effekten, sedan HD uttalat att bestämmelsens ordalydelse inte gav utrymme för en sådan tolkning.⁴ Bestämmelsen ändrades därför på nytt den 1 januari 2020. Avsikten med lagändringen var i likhet med ändringen år 2014 att livstids fängelse ska dömas ut för de mord där omständigheterna sammantagna är försvårande. Regeringen konstaterade att dessa fall idag

---

¹ Prop. 2018/19:138 s. 15.

² Hovrätten för Västra Sverige, dom 2020-10-23 i mål nr B 4402-20.

³ Prop. 2013/14:194 s. 15 ff.

⁴ NJA 2016 s. 3.

bestraffas med fängelse i 15 – 18 år.⁵ Mordbestämmelsens nya lydelse har ännu inte prövats av HD.⁶

Om lagstiftarens avsikt med den senaste ändringen av mordbestämmelsen får genomslag kommer alltså mord där omständigheterna sammantagna är försvårande bestraffas med livstids fängelse. En fråga som uppkommer är om en sådan utgångspunkt för straffvärdesbedömningen är förenlig med proportionalitetsprincipen, som innebär att en allvarligare brottslig gärning ska bestraffas strängare än en mindre allvarlig sådan.

1.2 Syfte och frågeställning

Lagstiftarens avsikt med den senaste ändringen av 3 kap. 1 § BrB är att mord där omständigheterna sammantagna är försvårande ska bestraffas med livstids fängelse. Dessa mord bestraffas enligt gällande praxis med fängelse 15 – 18 år. Syftet med den här uppsatsen är att diskutera huruvida en sådan avsikt är förenlig med den för straffvärdesbedömningen grundläggande proportionalitetsprincipen. Syftet uppfylls genom att följande frågeställning besvaras.

- Är lagstiftarens avsikt, att livstids fängelse ska dömas ut för de fall av mord där omständigheterna sammantagna är försvårande, förenlig med proportionalitetsprincipen?

1.3 Avgränsningar

För att besvara uppsatsens frågeställning krävs en redogörelse för rättsläget avseende straffet för mord. En sådan redogörelse kan innehålla en mängd olika aspekter. I den här uppsatsen görs följande avgränsningar.

---

⁵ Prop. 2018/19:138 s. 16.

⁶ HD har meddelat prövningstillstånd i ett mål om mord där den nya lydelsen av 3 kap. 1 § BrB är tillämplig. Målet är idag, den 6 januari 2021, ännu inte avgjort. Se avsnitt 3.3.3.

Rätten ska, vilket följer av 29 kap. 7 § första stycket BrB, vid straffmätningen särskilt beakta den tilltalades ungdom om denne vid tillfället för brottet inte hade fyllt 21 år. Av bestämmelsens andra stycke framgår att dessa lagöverträdare inte får dömas till livstids fängelse. I 30 kap. 5 § andra stycket BrB begränsas möjligheten att döma till fängelse för brott som begåtts av den som inte fyllt 21 år. I uppsatsen redogörs endast för straffmätningen avseende personer som vid tillfället för brottet hade fyllt 21 år.

Av 30 kap. 6 § BrB följer vissa begränsningar i möjligheten att döma till fängelse för brott som begåtts av någon under påverkan av en allvarlig psykisk störning. Av bestämmelsen framgår bland annat att rätten som huvudregel inte får döma till fängelse, om personen till följd av den allvarliga psykiska störningen saknade förmåga att inse gärningens innebörd eller att anpassa sitt handlande efter en sådan insikt. En person som vid tillfället för domen lider av en allvarlig psykisk störning får enligt 31 kap. 3 § första stycket BrB under vissa förutsättningar överlämnas till rättspsykiatrisk vård. I uppsatsen redogörs inte för påföljdsval avseende personer som vid tillfället för brottet eller vid tillfället för domen led av en allvarlig psykisk störning.

Av 29 kap. 5 § BrB framgår att domstolen vid straffmätningen ska, utöver brottets straffvärde, i förmildrande riktning beakta vissa omständigheter som tar sikte på bland annat gärningsmannens personliga förhållanden och handlande efter brottet. Domstolen ska även, vilket följer av 29 kap. 4 § och 30 kap. 4 § BrB, vid bland annat påföljdsvalet beakta återfall i brott och den aktuella gärningens art. I den här uppsatsen redogörs endast för straffvärdesbedömningen, det vill säga den del av straffmätningen där domstolen fastställer brottets straffvärde. Straffvärdet fastställs enligt bestämmelserna i 29 kap. 1 – 3 §§ BrB.

1.4 Metod och material

För att uppfylla syftet med uppsatsen används den rättsdogmatiska metoden. Rättsdogmatisk metod innebär att de allmänt accepterade rättskällorna tillämpas för att tolka och systematisera gällande rätt.⁷ Metoden passar väl i redogörelsen för rättsläget avseende straffet för mord. En sådan redogörelse är nödvändig för att förstå i vilka fall av mord som omständigheterna sammantagna anses försvårande och som i fortsättningen avses leda till livstids fängelse. Metoden passar dessutom för beskrivningen av den princip som uppsatsens frågeställning diskuteras i ljust av. Uppsatsens syfte och frågeställning utgår från både ett beskrivande och ett kritiskt perspektiv. Det kritiska perspektivet är centralt för uppsatsens slutdiskussion, där lagstiftarens avsikt med den senaste ändringen av mordbestämmelsen problematiseras i ljust av proportionalitetsprincipen. Diskussionen presenterar argument som anförts både för och emot att principen åsidosätts genom den av lagstiftaren förespråkade ordningen.

Det material som valts är anpassat efter uppsatsens syfte och metod. Avgöranden från HD har använts för att redogöra för rättsläget avseende straffet för mord. Rättsfallen som valts är sådana som meddelats efter 2009 års ändring av mordbestämmelsen. Förarbetena till lagändringarna åren 2009, 2014 och 2020 har använts för att presentera lagstiftarens syn på försvårande omständigheter vid mord samt lagstiftarens avsikt med ökad användning av livstids fängelse. *Straffrättens påföljdslära* och *Att bestämma påföljd för brott* har använts för att beskriva proportionalitetsprincipen samt begreppet straffvärde. För att belysa den kritik som riktats mot lagstiftarens avsikt har vissa remissyttranden i samband med beredningen av lagändringarna åren 2014 och 2020 valts ut.

---

⁷ Kleineman (2018) s. 21 ff.

1.5 Forskningsläge

Proportionalitetsprincipen behandlas av Borgeke och Heidenborg i *Att bestämma påföljd för brott* och av Jareborg och Zila i *Straffrättens påföljdslära*. Straffvärdesbegreppet behandlas av bland andra Asp och Von Hirsch i artikeln *Straffvärde*, SvJT 1999 s. 151. Frågan om straffet för mord är mycket omskriven, bland annat av Asp och Sunnqvist. I artikeln *Straffet för mord en text om rollfördelning, styrning, legalitet och kvalitet* skriver Asp om legalitetsprincipen och rollfördelningen mellan lagstiftaren och domstolarna, Juridisk Publikation 1/2016. I artikeln *Mord, prejudikattolkning och lagtolkning* skriver Sunnqvist om HD:s uppmärksammade avgörande i målet NJA 2016 s. 3 - ”Mordstraffskalan”, SvJT 2016 s. 541.

1.6 Disposition

I uppsatsen redogörs inledningsvis för de allmänna utgångspunkterna för straffvärdesbedömningen. I den delen behandlas proportionalitetsprincipen samt begreppet straffvärde. Därefter följer en närmare redogörelse för rättsläget avseende straffet för mord. Lagändringarna åren 2009, 2014 och 2020 behandlas parallellt med HD:s avgöranden om straffmätningen. I den delen uppmärksammas också den kritik som mot bakgrund av proportionalitetsprincipen riktats mot lagstiftarens avsikt med 2014 och 2020 års ändringar av mordbestämmelsen. Uppsatsen avslutas genom en diskussion där den inledande frågeställningen besvaras. I det avsnittet görs också en kort reflektion om utformningen av mordbestämmelsen i 3 kap. 1 § BrB.

2 Allmänna utgångspunkter

2.1 Proportionalitetsprincipen

Brottsbalkens regler om påföljdsbestämning bygger på bland annat proportionalitetsprincipen.⁸ Proportionalitet innebär att ett allvarligare brott ska bestraffas strängare än ett mindre allvarligt brott samt att den straffrättsliga reaktionen ska vara rättvis och att påföljden ska bestämmas efter förtjänst. Den påföljd som domstolen dömer ut ska alltså stå i proportion till allvaret i det brott som gärningsmannen gjort sig skyldig till.⁹

En rättvis påföljdsbestämning förutsätter därmed att domstolen gör en bedömning av hur klandervärd den brottsliga gärningen anses vara. Det är i detta avseende viktigt att göra en distinktion mellan absolut och relativ proportionalitet. Absolut proportionalitet innebär att den brottsliga gärningen som sådan kan sägas förtjäna ett visst straff. Problemet med en sådan bedömning är att det är svårt att argumentera för att det finns en naturlig grund för vilken påföljd en viss brottslig gärning förtjänar. Den relativa proportionaliteten ger däremot utrymme att jämföra den brottsliga gärningen med en annan brottslig gärning och att bedöma om den förtjänar en strängare eller en mildare påföljd.¹⁰

2.2 Straffvärde

Den 1 januari 1989 infördes nya regler om straffmätning och påföljdsval i 29 och 30 kap. BrB i syfte att öka förutsägbarheten och enhetligheten i straffrättskipningen.¹¹ Genom den nya regleringen övergick straffbestämningen till att utgå från brottets eller den samlade

---

⁸ Prop. 2018/19:138 s. 5.

⁹ Borgeke & Heidenborg (2016) s. 38 f.

¹⁰ Jareborg & Zila (2020) s. 69 f.

¹¹ Prop. 1987/88:120 s. 38.

brottslighetens straffvärde. Detta innebar ett avsteg från den tidigare ordningen, där domstolen skulle bestämma påföljd efter en avvägning mellan allmänpreventiva och individualpreventiva hänsyn.¹²

Att brottets straffvärde utgör utgångspunkten för straffbestämningen följer av 29 kap. 1 § första stycket BrB. Enligt bestämmelsen ska straff, med beaktande av intresset av en enhetlig rättstillämpning, bestämmas inom ramen för den tillämpliga straffskalan efter brottets eller den samlade brottslighetens straffvärde. Av andra styckets första mening framgår att domstolen vid straffvärdesbedömningen ska beakta den skada, kränkning eller fara som gärningen inneburit, vad den tilltalade insett eller borde ha insett om detta samt de avsikter eller motiv som han eller hon haft.

Straffvärdet uttrycker alltså brottets skadlighet eller farlighet och gärningsmannens skuld. Begreppet delas in i abstrakt och konkret straffvärde. Det abstrakta straffvärdet framgår av brottets straffskala och uttrycker lagstiftarens syn på hur allvarligt brottet är i förhållande till andra brott. Med konkret straffvärde avses den brottsliga gärningens allvar i förhållande till andra brottsliga gärningar av samma typ och fastställs av domstolarna vid straffmätningen.¹³

Av 29 kap. 2 § BrB framgår vilka omständigheter som, vid sidan av vad som gäller för varje särskild brottstyp, särskilt ska beaktas som försvårande vid straffvärdesbedömningen. Dessa är de så kallade brottsexterna försvårande omständigheterna.¹⁴ Paragrafen innehåller en uppräkningslista av omständigheter som i det enskilda fallet talar för ett högre straffvärde. Bland annat talar i skärpande riktning att den tilltalade visat stor hänsynslöshet, att den tilltalade utnyttjat någons skyddslösa ställning eller svårigheter att värja sig eller att brottet varit ägnat att skada tryggheten och tilliten hos ett barn i dess förhållande till en närstående person. Uppräkningen i bestämmelsen är

---

¹² Prop. 1987/88:120 s. 38.

¹³ Jareborg & Zila (2020) s. 105 f.

¹⁴ Borgeke & Heidenborg (2016) s. 181.

inte avsedd att vara uttömmande, varför även andra omständigheter kan förekomma som höjer straffvärdet.¹⁵

Av 29 kap. 3 § BrB framgår vilka omständigheter som, vid sidan av vad som är föreskrivet för vissa fall, särskilt ska beaktas som förmildrande vid straffvärdesbedömningen. Bestämmelsen innehåller fem punkter med omständigheter som talar för ett lägre straffvärde. Uppräkningen är i likhet med den i 29 kap. 2 § BrB inte uttömmande, varför det kan förekomma andra omständigheter som sänker straffvärdet.¹⁶ I bestämmelsen nämns att för ett lägre straffvärde talar till exempel att brottet föranletts av någon annans uppenbart kränkande beteende eller att den tilltalade till följd av en allvarlig psykisk störning haft nedsatt förmåga att inse gärningens innebörd eller att anpassa sitt handlande efter en sådan insikt.

---

¹⁵ Borgeke & Heidenborg (2016) s. 182.

¹⁶ Borgeke & Heidenborg (2016) s. 191.

3 Straffet för mord

3.1 Rättsläget efter 2009 års lagändring

3.1.1 En utvidgad straffskala

Regeringen beslutade i mars 2007 att tillsätta en särskild utredare för att överväga och föreslå förändringar av strafflagstiftningen. Utredningens syfte var att åstadkomma en straffmätning som markerar en skärpt syn på allvarliga våldsbrott.¹⁷ Genom tilläggsdirektiv i oktober 2007 fick utredaren uppdraget att med förtur se över straffskalan för mord i syfte att skapa utrymme för en mer nyanserad straffmätning och att därigenom höja straffnivån för brottet.¹⁸

Straffnivåutredningen lämnade i december 2007 sitt delbetänkande *Straffskalan för mord*.¹⁹ I betänkandet föreslogs en ändring av straffskalan från fängelse i tio år eller på livstid, till fängelse i lägst tio och högst arton år eller på livstid.²⁰ Den tidigare straffskalan innehöll alltså endast två alternativ, fängelse i tio år eller på livstid. Utredaren ansåg att en sådan utformning av straffskalan medförde en mycket kraftig tröskeeffekt och att försvårande omständigheter inte kunde beaktas för de mord där domstolen inte fann skäl att döma till livstids fängelse.²¹

I februari 2009 lämnade regeringen ett lagförslag i överensstämmelse med utredarens.²² Förslaget utformades enligt följande.

”Den som berövar annan livet, döms för mord till fängelse på viss tid, lägst tio och högst arton år, eller på livstid.”²³

---

¹⁷ Dir. 2007:48 s. 5.

¹⁸ Dir. 2007:137 s. 3.

¹⁹ SOU 2007:90.

²⁰ SOU 2007:90 s. 146.

²¹ SOU 2007:90 s. 141.

²² Prop. 2008/09:118.

²³ Prop. 2008/09:118 s. 5.

Enligt regeringen medförde den då gällande straffskalan att försvårade omständigheter vid mord endast kunde beaktas när domstolen fann skäl att döma till livstids fängelse. Samtliga mord där det saknades sådana skäl bestraffades alltså med tio års fängelse. Därmed fick ett flertal försvårade omständigheter inte genomslag i rättstillämpningen, vilket riskerade att begränsa proportionalitetsprincipen. Regeringen menade att en sådan ordning var otillfredsställande eftersom de mord som ska bedömas kan skifta mycket i allvar och motivera olika långa fängelsestraff. Det ansågs därmed finnas behov av en ny straffskala som ger utrymme för en mer nyanserad straffmätning och att de mord som inte bestraffas med livstids fängelse ska leda till högre tidsbestämda straff.²⁴

I författningskommentaren gav regeringen ett antal exempel på omständigheter som kan påverka straffvärdet för mord. Som försvårade omständigheter nämndes som exempel att brottet föregåtts av noggrann planering eller präglats av särskild förslagenhet, att brottet syftat till att främja eller dölja annan brottslighet, att gärningen varit särskilt hänsynslös genom att den har medfört svårt lidande för brottsoffret, att brottet riktat sig mot en närstående eller att brottsoffret befunnit sig i en skyddslös ställning. Som förmildrande omständigheter nämndes exempelvis att händelseförloppet varit hastigt och gärningsmannen haft svårt att besinna sig, att gärningsmannen blivit kraftigt provocerad eller att gärningsmannen begått brottet under påverkan av en psykisk störning. Regeringen uttalade att domstolen vid straffvärdesbedömningen ska använda hela straffskalan och göra en nyanserad bedömning av alla relevanta omständigheter.²⁵

Regeringens avsikt med lagändringen var inte att fler mord skulle bestraffas med livstids fängelse. Livstidsstraffet avsågs endast dömas ut i de allvarligaste fallen av mord där det finns skäl att döma till ett strängare straff än 18 års fängelse. Som exempel på sådana fall nämndes att gärningsmannen mördat fler än en person, att gärningsmannen utfört både

---

²⁴ Prop. 2008/09:118 s. 25 ff.

²⁵ Prop. 2008/09:118 s. 43.

ett mord och annan allvarlig brottslighet eller att gärningsmannen tidigare dömts för särskilt allvarlig brottslighet.²⁶

3.1.2 Reformen om skärpta straff för allvarliga våldsbrott

Den 1 juli 2010 infördes en ny andra mening i 29 kap. 1 § andra stycket BrB.²⁷ Av meningen framgår att domstolen vid straffvärdesbedömningen särskilt ska beakta om gärningen inneburit ett allvarligt angrepp på någons liv eller hälsa eller trygghet till person. Bestämmelsen infördes som ett led i en reform i syfte att bland annat höja straffnivån för brott som inneburit sådana angrepp, till exempel mord, dråp och grov misshandel. Straffvärdet för dessa brott avsågs ligga på en högre nivå än vad som varit fallet tidigare. Det uttalades att straffvärdet i dessa fall som utgångspunkt ligger över straffminimum och att den övre delen av straffskalan ska användas i större utsträckning än tidigare.²⁸

3.1.3 NJA 2013 s. 376 – ”Bajonettmordet”

I rättsfallet NJA 2013 s. 376 – ”Bajonettmordet” prövade HD för första gången frågan om straffmätning vid mord enligt den nya straffskalan som trädde i kraft den 1 juli 2009. Åtalet omfattade följande gärningsbeskrivning.

”C.S. har den 17 februari 2012 på en innergård på Lugna gatan i Malmö berövat C.M. livet genom att sticka henne med en kniv i bröstet och i magen. Mordet har skett framför C.S:s och C.M:s gemensamma barn och har varit ägnat att skada tryggheten och tilliten hos barnen i förhållande till en närstående person.”²⁹

---

²⁶ Prop. 2008/09:118 s. 43.

²⁷ Prop. 2009/10:147.

²⁸ Prop. 2009/10:147 s. 40 f.

²⁹ NJA 2013 s. 376.

HD konstaterade att bestämmelsen i 29 kap. 1 § andra stycket andra meningen BrB, som alltså infördes genom straffskärpningsreformen den 1 juli 2010, avsåg att höja straffnivån för allvarliga våldsbrott.³⁰ HD drog slutsatsen att bestämmelsen inneburit att straffvärdet för mord som utgångspunkt är 14 års fängelse.³¹ Om omständigheterna i någon mån talar för ett lägre straff ska 12 års fängelse dömas ut, och när omständigheterna är förmildrande ska 10 års fängelse dömas ut. Om omständigheterna sammantagna tydligt talar för ett högre straff ska straffet bestämmas till 16 års fängelse och om omständigheterna är mycket försvårande ska straffet bestämmas till 18 års fängelse.³² Livstids fängelse ska dömas ut endast i undantagsfall, till exempel när gärningsmannen mördat mer än en person eller då det annars föreligger synnerligen försvårande omständigheter.³³

Enligt HD hade C.S. handlande präglats av snabbhet och målmedvetenhet. När han kom fram till C.M. hade han omedelbart stuckit bajonetten i två vitala delar av hennes kropp och sedan inväntat hennes död utan att tillkalla hjälp. Mot bakgrund av dessa förhållanden konstaterade HD att C.S. utfört mordet med avsiktssuppsåt.³⁴

HD gjorde bedömningen att det i målet fanns flera omständigheter som talade för ett högre fängelsestraff än 14 år.³⁵ I skärpande riktning beaktade HD att brottet riktat sig mot en närstående person, att C.S. uppsåtligen utnyttjat C.M:s skyddslösa ställning och svårigheter att värja sig och därigenom visat stor hänsynslöshet samt att C.S. tidigare gjort sig skyldig till ett allvarligt brott mot C.M.³⁶ Som mest försvårande ansågs den omständigheten att C.S. med full insikt utfört gärningen inför sina minderåriga barn. Detta ansågs utomordentligt allvarligt och talade enligt HD för ett synnerligen högt straffvärde.³⁷

---

³⁰ NJA 2013 s. 376 punkt 25.

³¹ NJA 2013 s. 376 punkt 29.

³² NJA 2013 s. 376 punkt 30.

³³ NJA 2013 s. 376 punkt 29.

³⁴ NJA 2013 s. 376 punkt 32.

³⁵ NJA 2013 s. 376 punkt 33.

³⁶ NJA 2013 s. 376 punkterna 34 – 35.

³⁷ NJA 2013 s. 376 punkt 36.

HD ansåg att en sammanvägning av dessa omständigheter ledde till bedömningen att det fanns skäl att döma till livstids fängelse.³⁸ C.S. psykiska tillstånd vid tidpunkten för gärningen talade dock för ett något lägre straffvärde.³⁹ Straffvärdet bedömdes därför istället motsvara fängelse 18 år.⁴⁰

3.2 Rättsläget efter 2014 års lagändring

3.2.1 Livstids fängelse om omständigheterna är försvårande

I departementspromemorian *Skärpt straff för mord* föreslogs att mord i regel bör bestraffas med livstids fängelse om det föreligger försvårande omständigheter.⁴¹ I promemorian gjordes bedömningen att genom att nämna livstids fängelse före den tidsbestämda straffskalan, så markeras att det är ett slags normalstraff.⁴² Lagförslaget utformades därför enligt följande.

”Den som berövar annan livet, döms för mord till fängelse på livstid eller på viss tid, lägst tio och högst arton år.”⁴³

Bedömningen i promemorian, att försvårande omständigheter i regel bör leda till livstids fängelse, ifrågasattes av flera remissinstanser. Några av dessa hävdade att en ökad användning av livstidsstraffet skulle minska utrymmet att beakta proportionalitetsprincipen vid straffmätningen.⁴⁴ Exempelvis ansåg Hovrätten för Västra Sverige och Göteborgs tingsrätt att förslaget skulle innebära en begränsning av möjligheten till en nyanserad straffmätning för mord där det föreligger försvårande omständigheter. BRÅ och Sveriges advokatsamfund framförde liknande kritik och ansåg att reformen kunde uppfattas som orättvis, då livstids fängelse skulle dömas ut

---

³⁸ NJA 2013 s. 376 punkt 37.

³⁹ NJA 2013 s. 376 punkt 44.

⁴⁰ NJA 2013 s. 376 punkt 45.

⁴¹ Ds 2013:55 s. 76.

⁴² Ds 2013:55 s. 85.

⁴³ Ds 2013:55 s. 9.

⁴⁴ Prop. 2013/14:194 s. 15.

både för ett mord med försvårande omständigheter och till exempel seriemord eller ett terrordåd.⁴⁵ Stockholms universitet instämde i kritiken om risken för åsidosättande av proportionalitetsprincipen, men angav samtidigt att det går att argumentera för att mord är ett särskilt allvarligt brott som har en högre straffnivå än andra brott.⁴⁶

I mars 2014 lämnade regeringen följande lagförslag om ändring i bestämmelsen om mord.

”Den som berövar annan livet, döms för mord till fängelse på viss tid, lägst tio och högst arton år, eller, om omständigheterna är försvårande, på livstid.”⁴⁷

Lagändringen innebar alltså att det i bestämmelsen om mord skrevs in att straffet är livstids fängelse om omständigheterna är försvårande. Syftet med ändringen var att mord i betydligt större utsträckning än tidigare skulle bestraffas med fängelse på livstid.⁴⁸

Som skäl för lagändringen anförde regeringen att samhällets strängare syn på allvarliga våldsbrott inte tillräckligt återspeglats i domstolarnas praxis avseende mord. Därmed gjordes bedömningen att det fanns ett ytterligare behov av straffskärpning.⁴⁹ Den uppfattningen delades av riksdagen.⁵⁰

Regeringen ansåg att proportionalitetshänsyn inte utgjorde något avgörande skäl mot en lagändring. För den uppfattningen åberopades att straffnivåer måste kunna anpassas efter förändrade värderingar i samhället. Regeringen anförde att en sådan förändrad syn skett beträffande mord, som är det grövsta av de allvarliga våldsbrotten. Det bedömdes därmed finnas ett behov av betydligt fler livstidsstraff.⁵¹

---

⁴⁵ Prop. 2013/14:194 s. 15 f.

⁴⁶ Prop. 2013/14:194 s. 17.

⁴⁷ Prop. 2013/14:194 s. 4.

⁴⁸ Prop. 2013/14:194 s. 28.

⁴⁹ Prop. 2013/14:194 s. 14 f.

⁵⁰ Bet. 2013/14:JuU28 s. 8.

⁵¹ Prop. 2013/14:194 s. 17.

Med lagändringen avsåg regeringen att de mord där omständigheterna sammantagna är försvårande, men som ändå leder till ett tidsbestämt straff, i fortsättningen ska bestraffas med livstids fängelse. Lagändringen rörde alltså de fall av mord som bestraffas med fängelse om 15 – 18 år. Dessa fall skulle, tillsammans med livstidsfallen, statistiskt sett motsvara majoriteten av utdömda fängelsestraff för mord. I den meningen förutsågs livstids fängelse utgöra ett normalstraff.⁵²

3.2.2 NJA 2016 s. 3 – ”Mordstraffskalan”

I rättsfallet NJA 2016 s. 3 – ”Mordstraffskalan” prövade HD för första gången frågan om straffmätning vid mord enligt den nya lydelsen av bestämmelsen i 3 kap. 1 § BrB som trädde i kraft den 1 juli 2014. Frågan i målet var främst om lagändringen år 2014 medfört en ändring av det rättsläge som uppstått efter lagändringen år 2009. Åtalet omfattade följande gärningsbeskrivning.

”J.R. har dödat M.K. genom att utdela flera knytnävsslag, flera slag med en bulstax och sparkar mot huvud och kropp och därefter två gånger med en kniv skära honom djupt över halsen när han svårt skadad och försvarslös hamnat på golvet. Av våldet har M.K. tillfogats mycket omfattande skador på huvud och hals med bl.a. krosskador, avskurna muskulaturer och artärgrenar, brott mot tungbenet, blödningar samt avskuret svalg och luftväg, vilket fått till följd att han avlidit.”⁵³

Med hänsyn till legalitetsprincipen uttalade HD att 2014 års omformulering av bestämmelsen om mord inte förändrat det rättsläge som uppkom genom 2009 års reformering av straffskalan. De principer som framgår av NJA

---

⁵² Prop. 2013/14:194 s. 20.

⁵³ NJA 2016 s. 3.

2013 s. 376 skulle därmed tillämpas i målet.⁵⁴ HD gick därefter vidare och prövade frågan om straffmätning.

Enligt HD stod det klart att J.R. hade utfört mordet med avsiktssuppsåt. J.R. hade först brutalt misshandlat M.K. med ett farligt tillhygge och en kort stund senare återvänt och dödat honom genom att skära honom i halsen med en kniv. Utredningen ansågs däremot inte ge stöd för slutsatsen att gärningen vållat stor smärta eller dödsångest för M.K.⁵⁵

Sammantaget konstaterade HD att det inte fanns några förmildrande omständigheter. Omständigheterna ansågs istället tydligt tala för ett högre straff än normalt. HD hänvisade särskilt till att M.K., innan han dödades, med stor brutalitet tillfogades omfattande och allvarliga skador samt att J.R. haft avsiktssuppsåt att döda M.K. Brottet ansågs därmed vara så allvarligt att det påkallade ett högre straff än de 14 år som utgör utgångspunkten vid mord. Straffet bestämdes därmed till 16 års fängelse.⁵⁶

3.2.3 NJA 2016 s. 809

I rättsfallet NJA 2016 s. 809 prövade HD för andra gången påföljdsfrågan efter lagändringen år 2014. Åtalet omfattade följande gärningsbeskrivning.

”A.A.A. har dödat M.W. genom att uppsåtligen hugga/sticka en kniv i M.W:s bröst med stickskada i aortan och åtföljande blodutgjutning i hjärtsäcken som följd.”⁵⁷

HD inledde med att redogöra för det närmare händelseförloppet. A.A.A. och M.W., som sedan tidigare inte kände varandra, möttes i en park. Bråk uppstod efter att M.W. inte lämnat ut ett telefonnummer som A.A.A. ville ha. Både A.A.A. och M.W. utövade inledningsvis visst mindre våld mot

---

⁵⁴ NJA 2016 s. 3 punkt 26.

⁵⁵ NJA 2016 s. 3 punkt 28.

⁵⁶ NJA 2016 s. 3 punkt 29.

⁵⁷ NJA 2016 s. 809.

varandra. Efter en stund utdelade M.W. ett knytnävslag som träffade A.A.A. i ansiktet som föll till marken. A.A.A. reste sig upp och stack eller högg M.W. med en kniv som trängde in i M.W:s bröst.⁵⁸

HD hänvisade vid straffmätningen till rättsfallet NJA 2016 s. 3 - ”Mordstraffskalan” och konstaterade att de principer för straffmätningen som slogs fast i NJA 2013 s. 376 - ”Bajonettmordet” fortfarande gällde.⁵⁹ Frågan var därmed om det i målet fanns skäl att frångå utgångspunkten om 14 års fängelse vid mord.⁶⁰

HD beaktade att händelseförloppet varit förhållandevist snabbt, att det dödliga våldet varit mycket kortvarigt och A.A.A. hade begått gärningen med likgiltighetsuppsåt. Knivhugget ansågs dessutom åtminstone delvis varit föranlett av att A.A.A. strax före hugget blivit slagen till marken och därmed haft svårt att kontrollera sitt handlande. Den omständigheten kunde dock beaktas som förmildrande endast i begränsad utsträckning, då det var A.A.A. som varit drivande i bråket och först tagit till våld.⁶¹ HD gjorde mot bakgrund av dessa omständigheter bedömningen att de sammantaget i någon mån talade för ett lägre straff. Brottets straffvärde ansågs därmed motsvara 12 års fängelse.⁶²

3.2.4 NJA 2018 s. 975 – ”Mordet vid återvinningsstationen”

Rättsfallet NJA 2018 s. 975 – ”Mordet vid återvinningsstationen” är det senaste i vilket HD prövat frågan om straffmätning vid mord. Åtalet omfattade följande gärningsbeskrivning.

”F.A. har dödat E.Å. genom att tilldela henne ett flertal hugg med en kniv eller annat eggvasst föremål mot huvudet,

---

⁵⁸ NJA 2016 s. 809 punkterna 4 – 5.

⁵⁹ NJA 2016 s. 809 punkt 16.

⁶⁰ NJA 2016 s. 809 punkt 18.

⁶¹ NJA 2016 s. 809 punkterna 12 – 13.

⁶² NJA 2016 s. 809 punkt 19.

nacken, halsen, bålen, ansiktet, brösttryggen, händerna och armarna. Han har i samband därmed även slagit och sparkat henne i ansiktet och på kroppen. Av huggen har E.Å. tillfogats ett sår på halsens högra sida vilket gått in i den högra kotartären och fått till följd att hon avlidit.”⁶³

HD beaktade i skärpande riktning att F.A. visat stor hänsynslöshet genom att använda mycket kraftigt våld. F.A. hade fortsatt använda våld även sedan E.Å. fallit till marken. Utredningen visade att E.Å. skrikit i panik och försökt värja sig, vilket enligt HD gav stöd för slutsatsen att hon under angreppet känt stark dödsångest. HD ansåg att dessa förhållanden utgjorde klart försvårande omständigheter vid straffmätningen. I mildrande riktning talade att F.A. vid tillfället för brottet lidit av en psykisk störning med en i viss mån nedsatt impuls kontroll.⁶⁴ Omständigheterna ansågs sammantaget tydligt tala för ett straff som överstiger utgångspunkten vid mord. Straffet bestämdes därför till 16 års fängelse.⁶⁵

3.3 Lagändringen år 2020

3.3.1 Ds 2017:38 – Livstidsstraff för mord

Mot bakgrund av HD:s avgöranden i målen NJA 2016 s. 3 och NJA 2016 s. 809 beslutade Justitiedepartementet i oktober 2016 att tillsätta en utredning med uppdrag att överväga och föreslå en ändrad utformning av bestämmelsen om mord. Uppdraget omfattade att föreslå en ändrad formulering av mordbestämmelsen i syfte att åstadkomma ett skärpt straff för brottet genom en ökad användning av livstids fängelse.⁶⁶ I augusti 2017 lämnade utredaren promemorian *Livstidsstraff för mord* med följande förslag.

---

⁶³ NJA 2018 s. 975.

⁶⁴ NJA 2018 s. 975 punkt 25.

⁶⁵ NJA 2018 s. 975 punkt 26.

⁶⁶ Ds 2017:38 s. 11.

”Den som berövar annan livet, döms för mord till fängelse på livstid. Om omständigheterna inte påkallar ett livstidsstraff får rätten i stället döma till fängelse på viss tid, lägst tio och högst arton år.”⁶⁷

Avsikten med ändringsförslaget var att sådana omständigheter som tidigare beaktats som försvårande i regel skulle tala för livstids fängelse. Det var alltså fråga om de mord där straffvärdet tidigare bedömts motsvara mer än 14 års fängelse. I de fall där straffet tidigare bestämts till 14 års fängelse eller lägre ansågs det inte påkallat att döma till livstids fängelse.⁶⁸

När förslaget remissbehandlades framförde några remissinstanser synpunkter om förslagets förhållande till proportionalitetsprincipen.⁶⁹ Enligt Juridiska fakulteten vid Stockholms universitet skulle förslaget innebära ett minskat utrymme för domstolarna att göra en nyanserad straffmätning, vilket riskerade att urvattna proportionalitetsprincipen. Fakulteten menade att en ordning där livstids fängelse är normalstraff inte är förenlig med tanken om att straffet ska stå i proportion till brottets allvar. Det ansågs därför nödvändigt att även för mord gradera den brottsliga gärningen och att vissa fall anses allvarigare än andra. Enligt fakulteten ska livstidsstraffet därmed vara reserverat för de allvarligaste fallen av mord.⁷⁰

BRÅ menade att förslaget innebar ett visst åsidosättande av proportionalitetsprincipen. Risken med att en majoritet av alla mord bestraffas med livstids fängelse är att det inte sker någon gradering efter hur allvarlig den brottsliga gärningen anses vara. Ett ordinärt mordfall där det föreligger vissa försvårande omständigheter kommer då enligt BRÅ att ge

---

⁶⁷ Ds 2017:38 s. 9.

⁶⁸ Ds 2017:38 s. 74 f.

⁶⁹ Prop. 2018/19:138 s. 19.

⁷⁰ Juridiska fakulteten vid Stockholms universitet, yttrande över promemorian *Livstidsstraff för mord* (Ds 2017:38).

samma straff som mycket allvarliga fall av mord, till exempel ett terrordåd.⁷¹

3.3.2 Regeringens lagförslag

I juni 2019 lämnade regeringen förslag till ändring av bestämmelsen om mord. Enligt regeringen var det inte tillfredställande att riksdagens avsikt med 2014 års lagändring, att normalpåföljden för mord ska vara livstids fängelse, inte fått önskat genomslag i rättstillämpningen. Det bedömdes därför finnas behov av att ändra bestämmelsen i syfte att ytterligare markera samhällets avståndstagande från uppsåtligt dödande. Med lagändringen avsåg regeringen att de mord som då bestraffades med fängelse i 15 – 18 år, istället skulle bestraffas med livstids fängelse.⁷²

Regeringens lagförslag stämde inte överens med utredarens. Bestämmelsen formulerades istället enligt följande.

”Den som berövar annan livet, döms för mord till fängelse på viss tid, lägst tio och högst arton år, eller på livstid. Som skäl för livstids fängelse ska det särskilt beaktas om gärningen föregåtts av noggrann planering, präglats av särskild förslagenhet, syftat till att främja eller dölja annan brottslighet, inneburit svårt lidande för offret eller annars varit särskilt hänsynslös.”⁷³

I bestämmelsen infogades alltså en ny andra mening. Av meningen framgår att domstolen som skäl för livstids fängelse särskilt ska beakta vissa närmare preciserade omständigheter eller om gärningen annars varit särskilt

---

⁷¹ Brottsförebyggande rådet, yttrande över promemorian *Livstidsstraff för mord* (Ds 2017:38).

⁷² Prop. 2018/19:138 s. 16.

⁷³ Prop. 2018/19:138 s. 4.

hänsynslös. Uppräkningen är inte uttömmande, varför även andra försvårande omständigheter kan beaktas som skäl för livstids fängelse.⁷⁴

Den första omständigheten är att gärningen föregåtts av noggrann planering. Med noggrann planering avses planering av mer kvalificerat slag, till exempel att gärningsmannen har kartlagt offrets vanor för att kunna utföra mordet.⁷⁵

Den andra omständigheten är att gärningen präglats av särskild förslagenhet. För att beaktas måste förslagenheten varit av kvalificerat slag. Sådan förslagenhet kan till exempel vara att tillvägagångssättet vid mordet varit sådant att det gjort brottet särskilt svårupptäckt.⁷⁶

Den tredje omständigheten är att gärningen syftat till att främja eller dölja annan brottslighet. Omständigheten tar sikte på de fall där mordet haft samband med annan brottslighet, till exempel att mordet ingått i en plan för att genomföra ett annat brott.⁷⁷

Den fjärde omständigheten är att gärningen inneburit svårt lidande för offret, till exempel att våldet har varit kraftigt, att offret har tillfogats omfattande eller allvarliga skador, att offret har upplevt svår smärta, att gärningen har haft karaktär av avrättning, att förloppet har varit utdraget och att offret har känt stark dödsångest.⁷⁸

Den sista omständigheten är att gärningen annars varit särskilt hänsynslös. Av motiven framgår att uttrycket tar sikte på omständigheter som kan sägas vara särskilt graverande, men som inte nämns tidigare i bestämmelsen. Som exempel angavs att brottet riktat sig mot en närstående, att brottsoffret befunnit sig i en skyddslös ställning, att brottet har utförts i offrets hem, att

---

⁷⁴ Prop. 2018/19:138 s. 33.

⁷⁵ Prop. 2018/19:138 s. 33.

⁷⁶ Prop. 2018/19:138 s. 33.

⁷⁷ Prop. 2018/19:138 s. 33.

⁷⁸ Prop. 2018/19:138 s. 33.

brottet har förövats inför ögonen på närstående till offret eller att gärningsmännen har varit i numerärt överläge.⁷⁹

Regeringen angav att domstolen vid straffmätningen ska göra en helhetsbedömning av samtliga relevanta omständigheter. Bedömningen kan leda till ett tidsbestämt straff, trots att det finns försvårande omständigheter som talar för livstids fängelse. Så kan vara fallet om det samtidigt finns förmildrande omständigheter, till exempel att mordet har föregåtts av ett kraftigt provocerande beteende.⁸⁰

3.3.3 HD:s beslut om prövningstillstånd i mål nr B 4914-20

HD meddelade den 12 oktober 2020 prövningstillstånd i ett mål om mord där den nya lydelsen av bestämmelsen i 3 kap. 1 § är tillämplig.⁸¹ Tingsrätten bestämde påföljden till livstids fängelse medan hovrätten bedömde att gärningen hade ett något lägre straffvärde och sänkte straffet till 18 års fängelse. Hovrätten konstaterade visserligen att två sådana omständigheter som särskilt ska beaktas som skäl för livstids fängelse förelåg i målet. Målsäganden hade utsatts för svårt lidande och gärningen hade varit särskilt hänsynslös. För en mildare bedömning beaktade hovrätten att händelseförloppet varit mycket hastigt och att mordet haft karaktär av impulshandling.⁸² HD ska nu pröva frågan om hur långt fängelsestraff den tilltalade ska dömas till. Målet är det första där HD har att tillämpa mordbestämmelsen enligt lagändringen som trädde i kraft den 1 januari 2020.

---

⁷⁹ Prop. 2018/19:138 s. 33.

⁸⁰ Prop. 2018/19:138 s. 33.

⁸¹ Högsta domstolen, beslut om prövningstillstånd 2020-10-12 i mål nr B 4914-20.

⁸² Svea hovrätt, dom 2020-08-26 i mål nr B 7715-20.

3.4 Sammanfattning av rättsläget

Rättsläget avseende straffmätning vid mord kan sammanfattas enligt följande.

I rättsfallet NJA 2016 s. 3 – ”Mordstraffskalan” uttalade HD att lagändringen år 2014 inte förändrat det rättsläge som uppstod efter 2009 års reformering av mordbestämmelsen. De principer för straffmätningen som framgår av NJA 2013 s. 376 – ”Bajonettmordet” gäller alltså fortfarande. Straffvärdet anses därmed som utgångspunkt vara 14 års fängelse för de fall av mord där det varken föreligger försvårande eller förmildrande omständigheter. I de fall där omständigheterna sammantagna tydligt talar för ett högre straff än utgångspunkten, är straffvärdet 16 års fängelse. När omständigheterna sammantagna är mycket försvårande, är straffvärdet 18 års fängelse.

När det föreligger förmildrande omständigheter kan domstolen istället fastställa ett lägre straffvärde än utgångspunkten. Straffvärdet är 12 års fängelse om omständigheterna sammantaget i någon mån talar för ett lägre straff. När omständigheterna är förmildrande, utan att gärningen ska bedömas som dråp, är straffvärdet 10 års fängelse.

Livstids fängelse är förbehållet de allvarligaste fallen av mord och ska endast dömas ut när omständigheterna är synnerligen försvårande, till exempel när gärningsmannen mördat fler än en person.

4 Diskussion och avslutande reflektion

Av framställningen ovan framgår att lagstiftarens avsikt är att mord ska bestraffas med livstids fängelse om omständigheterna vid brottet sammantagna är försvårande. De mord som tidigare bedömts ha ett straffvärde på 15 – 18 års fängelse ska alltså i fortsättningen leda till livstids fängelse. I det följande diskuteras uppsatsens inledande frågeställning, det vill säga om en sådan utgångspunkt för straffvärdesbedömningen är förenlig med proportionalitetsprincipen. I diskussionen lyfts argument både för och emot att principen åsidosätts.

Proportionalitetsprincipen innebär att det utdömda straffet ska stå i proportion till brottets allvar och att en allvarligare brottslig gärning ska leda till ett strängare straff än en mindre allvarlig sådan.

Straffvärdesbedömningen ska därmed utgå från en gradering av hur allvarlig gärningen är i förhållande till andra gärningar av samma typ.

Ett mord där omständigheterna sammantagna är försvårande leder enligt gällande praxis till ett tidsbestämt fängelsestraff om 15 – 18 år.

Lagstiftarens avsikt med ändringen av mordbestämmelsen innebär att mord i den delen av straffskalan normalt ska leda till livstids fängelse. Detta ger uttryck för att sådana gärningar är lika klandervärda som gärningar vilka idag leder till livstids fängelse på grund av att omständigheterna är synnerligen försvårande. Det kan därmed som utgångspunkt ifrågasättas om lagstiftarens avsikt är förenlig med proportionalitetsprincipen.

När mordbestämmelsen ändrades år 2009 var det huvudsakliga syftet att skapa utrymme för en mer nyanserad straffmätning. Om lagstiftarens avsikt med 2020 års ändring av bestämmelsen om mord får genomslag skulle det utrymmet kraftigt begränsas för de fall av mord som ligger i den övre delen av straffskalan. Domstolen kommer för dessa fall inte kunna gradera den brottsliga gärningen efter dess allvar.

För att belysa den här problematiken kan en jämförelse göras mellan rättsfallen NJA 2013 s. 376 – ”Bajonettmordet” och NJA 2016 s. 3 – ”Mordstraffskalan”.

I ”Bajonettmordet” gjorde HD bedömningen att gärningen var så allvarlig att det som utgångspunkt fanns skäl att döma till livstids fängelse. Gärningen, som utfördes med avsiktssuppsåt, innefattade viss planering och utfördes framför den tilltalades och målsägandens gemensamma barn. Den tilltalade utnyttjade dessutom att målsäganden befann sig i en skyddslös ställning utan möjlighet att värja sig. För ett lägre straffvärde talade den tilltalades psykiska tillstånd vid tidpunkten för gärningen, varför straffet sattes ned till 18 års fängelse.

I ”Mordstraffskalan” gjorde HD bedömningen att omständigheterna tydligt talade för ett strängare straff än utgångspunkten vid mord och dömde till 16 års fängelse. Gärningen innefattade mycket brutalt våld som orsakade målsäganden omfattande skador. Den saknade däremot inslag av planering och en sådan utomordentligt försvårande omständighet som den att beröva sin före detta sambo livet framför de gemensamma barnen.

Båda gärningarna innehöll försvårande inslag, men i olika omfattning och grad. Vid beaktande av proportionalitetsprincipen bör sådana gärningar anses vara olika allvarliga, varför också olika stränga straff ska dömas ut. Detta synsätt uttrycks i HD:s straffvärdesbedömningar i de två målen. Med lagstiftarens numera förespråkade ordning skulle gärningarna istället lett till samma straff.

För att ytterligare ställa problematiken på sin spets kan pekas på följande exempel. Om samtliga mord med försvårande omständigheter leder till livstids fängelse, skulle ett terrordåd där flera människor dör leda till samma straff som ett mord där straffvärdet idag anses motsvara fängelse 15 år. Om sådana gärningar bestraffas lika strängt uttrycker straffvärdet i princip att de anses lika klandervärda, vilket tydligt inte är fallet.

Dessa ovan beskrivna exempel visar att lagstiftarens avsikt med den senaste ändringen av mordbestämmelsen medför att det svårligen kan göras en nyanserad bedömning av de försvårande omständigheter som är relevanta för att fastställa straffvärdet i det enskilda fallet.

Det har som argument för att proportionalitetsprincipen inte hindrar den aktuella lagändringen framförts att mord är ett särskilt allvarligt brott som har ett högre straffvärde än andra brott samt att synen på hur allvarlig en brottslig gärning är kan skifta över tid. Det har i förarbetena återkommande hänvisats till en i samhället skärpt syn på allvarliga våldsbrott och att straffnivåer måste kunna anpassas efter en sådan utveckling.⁸³

Som stöd för ett sådant argument kan följande anföras. Att en brottslig gärning anses allvarligare än tidigare innebär därmed att dess straffvärde bör justeras i skärpande riktning. Beträffande mord finns det flera gärningar som har ett högt tidsbestämt straffvärde. Effekten av en skärpt syn på brottet blir då att vissa gärningar som tidigare lett till höga tidsbestämda straff faller över gränsen till de gärningar som anses motivera ett livstidsstraff. Livstids fängelse är lagens strängaste straff. Det är därför, och kommer även i fortsättningen vara, oundvikligt att olika brottsliga gärningar bestraffas med livstids fängelse trots att det kan argumenteras för att de är olika allvarliga.

De argument som alltså förts fram som stöd för att genomföra den senaste lagändringen av mordbestämmelsen bygger i grunden på att mord utgör angrepp på den mest grundläggande av alla rättigheter. Samtidigt kan brottet mord, som andra våldsbrott, skifta i väsentlig utsträckning beträffande gärningens allvar och gärningsmannens grad av skuld. Det är därför svårt att hävda att straffvärdesbedömningen vid mord bör utgå från andra principer än vad som gäller för våldsbrott i allmänhet.

---

⁸³ Se bland annat prop. 2013/14:194 s. 13 ff. och prop. 2018/19:138 s. 15 f.

Sammanfattningsvis kan det konstateras att det finns argument både för och emot påståendet att proportionalitetsprincipen åsidosätts genom lagstiftarens nu förespråkade ordning. För påståendet att principen åsidosätts talar främst att möjligheten att nyansera straffmätningen för mord i den övre delen av straffskalan kraftigt begränsas. Argumenten emot bygger till stor del på att mord är ett särskilt allvarligt brott som har ett högre straffvärde än andra brottstyper. Att skärpa straffet för ett brott är visserligen i grund och botten en rättspolitisk fråga, men vid ett sådant ställningstagande finns det vissa straffrättsliga principer som måste iakttas. För straffvärdesbedömningens vidkommande är proportionalitetsprincipen grundläggande. Att höja straffet för mord genom att samtliga fall som anses ligga inom den övre delen av straffskalan leder till samma straff innebär en kraftig förskjutning i bedömningen av enskilda gärningars straffvärde. Det rör sig om flera olika typer av gärningar som kan skifta väsentligt i klandervärdhet. Det rättsläge som uppstod efter 2009 års lagändring ger utrymme för att bedöma sådana gärningar på ett nyanserat sätt. Det utrymmet skulle kraftigt begränsas om lagstiftarens avsikt med ändringen av bestämmelsen om mord fick genomslag i praxis. Lagstiftarens avsikt bör därmed anses oförenlig med proportionalitetsprincipen.

Avslutningsvis kan göras följande reflektion. Istället för att skärpa straffet för mord genom ökad användning av livstids fängelse skulle lagstiftarens avsikt att skärpa straffet få genomslag genom att det tidsbestämda maximistraffet för brottet höjs. Att bestämma det högsta tidsbestämda straffet till exempelvis 21 år skulle ge utrymme för en mer nyanserad straffmätning genom att långa tidsbestämda straff för allvarliga fall av mord kan utdömas, samtidigt som lagens strängaste straff reserveras för de absolut grövsta fallen. Att införa tidsbestämda fängelsestraff som överstiger 18 år kräver visserligen ändringar även i 26 kap. BrB men bör inte möta hinder i övrigt. Tidsbestämda fängelsestraff överstigande 18 år är inte främmande för svensk rätt. Det kan här noteras att det med stöd av lagen (2006:45) om

omvandling av fängelse på livstid har tidsbestämts straff överstigande 20 år.⁸⁴

---

⁸⁴ Se till exempel NJA 2008 s. 579 I – III.

Käll- och litteraturförteckning

Offentligt tryck

Departementsserien

Ds 2013:55 Skärpt straff för mord.

Ds 2017:38 Livstidsstraff för mord.

Kommittédirektiv

Dir. 2007:48 Skärpt syn på allvarliga våldsbrott m.m.

Dir 2007:137 Tilläggsdirektiv till Straffnivåutredningen.

Propositioner

Prop. 1987/88:120 Om ändring i brottsbalken (straffmätning och påföljdsval).

Prop. 2008/09:118 Straffet för mord m.m.

Prop. 2009/10:147 Skärpta straff för allvarliga våldsbrott m.m.

Prop. 2013/14:194 Skärpt straff för mord.

Prop. 2018/19:138 Straffet för mord.

Statens offentliga utredningar

SOU 2007:90 Straffskalan för mord.

Utskottsbetänkanden

Bet. 2013/14:JuU28 Skärpt straff för mord.

Litteratur

Borgeke, Martin och Heidenborg, Mari (2016), *Att bestämma påföljd för brott*. 3 uppl. Wolters Kluwer.

Jareborg, Nils och Zila, Josef (2020), *Straffrättens påföljdslära*. 6 uppl. Norstedts juridik.

Nääv, Maria och Zamboni, Mauro (2018), *Juridisk metodlära*. 2 uppl. Studentlitteratur.

Övrigt

Brottsförebyggande rådet, remissyttrande över promemorian *Livstidsstraff för mord* (Ds 2017:38), 2017-11-29, Dnr 0251/17, tillgängligt på www.regeringen.se (besökt 2020-12-02).

Juridiska fakulteten vid Stockholms universitet, remissyttrande över promemorian *Livstidsstraff för mord* (Ds 2017:38), 2017-11-30, Dnr SU FV-1.1.3-3116-17, tillgänglig på www.regeringen.se (besökt 2020-12-02).

Rättsfallsförteckning

Hovrättsavgöranden

Hovrätten för Västra Sverige, dom 2020-10-23 i mål nr B 4402-20.

Svea hovrätt, dom 2020-08-26 i mål nr B 7715-20.

Högsta domstolen

NJA 2008 s. 579.

NJA 2013 s. 376.

NJA 2016 s. 3.

NJA 2016 s. 809.

NJA 2018 s. 975.

Högsta domstolen, beslut om prövningstillstånd i mål nr B 4914-20.